

SİVAS KIZ (İNAS) RÜŞDİYESİ
SİVAS RUSHDIA FOR GIRLS (INAS)

Canan YILDIRIM

Doktora Öğrencisi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı
Ph.D. Candidate, Sivas Cumhuriyet University, Institute of Social Sciences, Department of History

canany07@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-8327-5581

İBD

Ondokuz Mayıs Üniversitesi İnsan Bilimleri Dergisi – Ondokuz Mayıs University Journal of Humanities
1/1, Haziran – June 2020 Samsun
E-ISSN: 2717-8072 (Online)

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/insanbilimleri>
insanbilimleri@omu.edu.tr

Makale Türü-Article Type : Araştırma Makalesi (Research Article)
Geliş Tarihi-Received Date : 27.04.2020
Kabul Tarihi-Accepted Date : 31.05.2020
Sayfa-Pages : 77 – 102

This article was checked by iThenticate®

Atıf – Citation: YILDIRIM, Canan, “Sivas Kız (İnas) Rüşdiyesi”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İnsan Bilimleri Dergisi (İBD)*, 1/1, Haziran / June 2020, ss. 77 – 102.

Ondokuz Mayıs Üniversitesi
İnsan Bilimleri Dergisi
Journal of Humanities
1/1, Haziran – June 2020
ss. 77 – 102

Makale Türü: Araştırma Makalesi

SİVAS KIZ (İNAS) RÜŞDİYESİ *SİVAS RUSHDIA FOR GIRLS (INAS)*

Canan YILDIRIM

Öz

Bu makalenin amacı eğitimin modernleşme sürecinde açılan kız rüşdiyelerinden biri olan Sivas Kız Rüşdiyesi'nin kızların eğitim- öğretim ve meslek hayatlarındaki yerini belirlemektir. Rüşdiyelerin açılma süreci II. Mahmud Döneminde başlamıştır. Bu mektepler önceleri sadece erkek çocukların eğitim alabileceği kurumlar olmuştur. Kız çocuklarının sıbyan mektepleri dışında modern anlamda eğitim hayatına katılmalarını sağlayan ilk adım olan Cevri Kalfa Kız Rüşdiyesi 1859 yılında İstanbul'da açılmıştır. Bundan sonra taşra merkezlerinde de kız rüşdiyeleri açılmaya başlamıştır. Bu okullardan biri olan Sivas Kız Rüşdiyesi 1893 yılında eğitim hayatına başlamıştır. Okul, Sivas Askeri Rüşdiyesinin eski binasında açılmıştır. Eğitim hayatı içerisinde birçok muallime bu okulda görev yapmıştır.

Taşra kız rüşdiyelerine güzel bir örnek teşkil eden Sivas Kız Rüşdiyesi, muallimeleriyle dikkat çekmiştir. Başarılı muallimeler dışında halı ustaları da okulun eğitim hayatına katkıda bulunmuşlardır. Sivas Kız Rüşdiyesi'nde

Abstract

The aim of this article is to determine the role of Sivas Rushdia for Girls, one of the Rushdias which was opened during the modernization process of education, in the educational and professional lives of girls. The process of opening the rushdias started during the reign of Mahmud II. Rushdias were previously institutions where only boys could receive education. Cevri Kalfa Rushdia for Girls, which was the first step that allowed girls to participate in modern education outside of "sıbyan" schools, was opened in Istanbul in 1859. After that, Rushdia for Girls began to be opened in the provincial centers. One of these schools, Sivas Rushdia for Girls started its education life in 1893. The school was opened in the old building of Sivas military Rushdia. Many teachers served in this school during their educational life.

Sivas Rushdia for Girls, which was a good example of the provincial rushdia for girls, attracted attention with its female teachers called 'Muallime'. Apart from successful teachers, carpet Masters also contributed to the educational life of the school. In Sivas Rushdia for Girls, as in other rushdias for girls, girls had the chance to receive both

diğer kız rüşdiyelerinde olduğu gibi kız çocukları hem dinî hem meslekî hem de bilimsel eğitim alabilme şansına kavuşmuştur. Bu okul özelde Sivas'ın genelde de Osmanlı'nın eğitim hayatına mümkün olduğunca katkı sağlamıştır.

religious, professional and scientific education. This school has contributed as much as possible to the educational life in Sivas in particular and to the one in Ottoman Empire in general.

Anahtar Kelimeler: Rüşdiye, Sivas, muallime, **Keywords:** Rushdia, Sivas, female teacher, girl, inas.

1. Giriş

XIX. Yüzyılda rüşdiyelerin açılma süreci 1838 yılında kurulan Meclis-i Umur-ı Nafia tarafından hazırlanan layihada eğitim alanında ıslah çalışmalarının zaruri bir durum olduğunun vurgulanmasıyla başlamıştır. Bu doğrultuda sıbyan mekteplerinin devamı ve ikinci kademesi olarak “Sınıf-ı Sâni” adı verilen yeni tarz bir mektebin açılması önerilmiştir. Fakat II. Mahmud bu ismi beğenmemiş ve yeni açılacak olan mu mekteplere “Mekâtib-Rüşdiye” adını vermiştir.¹ Meclis-i Umur-ı Nafia'nın hazırladığı layihada belirtilen yeniliklerin yapılması için 5 Şubat 1839'da Mekâtib-i Rüşdiye Nezareti kurulmuştur. Bu nezaret sıbyan ve rüşdiye mekteplerinin idaresinden sorumlu olmuştur. Ancak bu düzenlemelere rağmen rüşdiyeler açılmamıştır.² Buna karşılık rüşdiye olarak kabul edilebilecek bu seviyedeki ilk mektep memur yetiştirmek amacıyla 1838'de açılan “Mekteb-i Maârif-i Adli” dir. Bu okul eğitimciler tarafından ilk rüşdiye olarak kabul edilmiştir.³ Sonrasında Sultan Abdülmecid Dönemi'nde 1845'te Avrupa standartlarında yeni eğitim sisteminin kurulmasına yönelik bir ferman yayınlanmıştır. Bu amaçla çalışmalara başlayan Muvakkat-ı Meclis-i Maârif 1846 yılında yeni sistemin tasarlandığı bir teklif sunmuştur. Yeni eğitim sistemi Avrupa'daki gibi 3 aşamalı olarak planlanmıştır. Bu sistem sıbyan, rüşdiye ve darülfunûn olmak üzere şekillendirilmiştir. Yeni düzenlemeler sonrasında okul sayısı da artmıştır. Yaygın hale gelmeye başlayan rüşdiyelerin kızlar için de açılması fikri gündeme gelmiştir.⁴ Bu fikir neticesinde alınan karardan sonra 1859'da Cevri Kalfa adındaki ilk kız rüşdiyesi açılmıştır. Bu okul açılana kadar kızların sıbyan mektebinden sonra eğitim alabileceği başka bir okul mevcut değildi.⁵ Kız rüşdiyesi açıldıktan sonra halkı teşvik etmek amacıyla gazetelere ilanlar verilmiştir. Bu ilanlarda kız çocuklarının okumalarının erkek çocukları kadar önemli olduğu vurgulanmıştır.⁶ Ayrıca kızların erkekler gibi okumasında dinen de bir sakınca olmadığı anlatılmaya çalışılmıştır. Böylece bu mekteplere ilgi az

¹ Muammer Demirel, “Türk Eğitiminin Modernleşmesinde Rüşdiye Mektepleri”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 64.

² Ayşegül Altınova Şahin, *Osmanlı Devleti'nde Rüşdiye Mektepleri*, TTK, Ankara 2018, s. 26.

³ Bayram Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, TTK, Ankara 1991, s. 8.

⁴ Ayşegül Altınova Şahin, *Osmanlı Devleti'nde Rüşdiye Mektepleri*, s.142.

⁵ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Pegem Akademi, Ankara 2008, s. 164.

⁶ Osman Nuri Ergin, *Türk Maârif Tarihi*, Eser Matbaası, İstanbul 1977, s. 457.

da olsa artmaya başlamıştır.⁷ Kız rüşdiyeleri ilk açıldığı dönemlerde ders verecek kadın öğretmen bulunamamış bu nedenle nakış dışındaki derslere erkek öğretmenler girmiştir.⁸

1869 Maârif-i Umumiye Nizamnamesi bütün eğitim müesseseleri için birtakım düzenlemeler getirmiş, haliyle kız rüşdiyeleri de o gelişmeden hissesine düşeni almıştır. Şöyle ki⁹:

1- Halkı Hristiyan Müslüman karışık olan şehirlerde hane sayısı beş yüzü geçen yerlerde rüşdiyeler açılabilir. (Madde 27)

2- Rüşdiyeye alınacak öğrencilerin nitelikleri belirlenmiştir. Okula sıbyan mektebi diploması olan direkt, diploması olmayanlar ise sınavla alınabilir. (Madde 31)

3- Kız rüşdiyelerinin 2 ila 4 arasında öğretmeni olabilecek. Hizmetli sayısı ise iki kişi olacaktır. (Madde 30)

4- Okulların öğretmenleri kadın olacaktır. İstenilen nitelikte kadın öğretmen yetişene kadar yaşlı erkek öğretmenler kız rüşdiyelerinde derslere girecektir. (Madde 28)

5- Tatil günleri; Rüşdiye mekteplerinin genel tatil zamanı ağustos başından üçüncü haftasının sonuna kadar yirmi iki gündür. Temmuz başında dersler tatil edilip on beş gün sınav hazırlığına, temmuzun on beşinden sonuna kadar ise sınavlara ayrılmıştır. Son sınavda mektep kapanacaktır. Ramazanın üçüncü haftası sonundan şevvalin birinci haftası sonuna kadar on beş gün, Kurban Bayramı'nda bir hafta boyunca, Cuma ve kandil günleriyle cülus ve Osmanlı'nın kuruluş gününe tesadüf eden özel günlerde okullar tatildir. Bunların dışındaki günlerde tatil kesinlikle yasaktır.¹⁰

İlk kız rüşdiyesinin 1859 yılında açılmasından sonra bu okullar yaygınlaştırılmak istenmiştir. Böylelikle 1869 Maârif-i Umumiye Nizamnamesi'yle mevcut bazı okulların kız rüşdiyelerine dönüştürülmesi için bir düzenleme yapılmıştır. Düzenlemenin ardından ilk etapta İstanbul'da yedi okul kız rüşdiyesine çevrilmiştir. Bundan sonra İstanbul'daki kız rüşdiyesi sayısı 1894'de 9'a, 1910'da da 12'ye yükselmiştir.¹¹

Kız rüşdiyelerinin taşrada yaygınlaşmaya başlaması 1870'lerden sonra mümkün olmuştur. Fakat yaygınlaşma kadın öğretmen yokluğundan dolayı yavaştır.¹² 1874 yılında taşrada vilayet merkezlerinde birer kız rüşdiyesi açılması için valilere yazı gönderilmiştir. Bu yazı gereği il merkezlerinde kız rüşdiyelerinin açılması için girişimler başlatılmıştır. 1894-95 yıllarına gelindiğinde vilayet merkezlerinde bulunan kız rüşdiyelerinin sayısı 22'ye

⁷ Öztürk, "Rüşdiye", s.301.

⁸ Ergin, Türk Maârif Tarihi, s.458.

⁹ Düstur, Tertib I., C.II, s.189-190

¹⁰ Reşat Özalp- Aydoğan Ataunal, *Türk Milli Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilatı*, MEB Basımevi, İstanbul 1977, s.554.

¹¹ Yasemin Tümer Erdem, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi*, TTK, Ankara 2013, s. 168-173.

¹² Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, s. 164.

ulaşmıştır. 1907-1908 yıllarında kız rüşdiyesi sayısı 62 ve 1911-1912'de ise en son tespit edilen kız rüşdiye sayısı 72'dir.¹³

2. Sivas Kız Rüşdiyesi

2. 1. Mektebin Yeri

Sivas'taki Kız Rüşdiyesinin 1900/1901 (H. 1318) yılı Maârif Salnamesi'nde açılış tarihi Rumi 1309 (1893-1894) olarak yer almaktadır.¹⁴ Arşiv belgelerinde ise kız rüşdiyesinin açılışıyla ilgili yazışmaların yer aldığı belgelerin en erken tarihlisi 24 Mart 1893'tür.¹⁵ Kız rüşdiyesinin II. Abdülhamid'in 1880 yılında hazırlattığı raporda Sivas Rüşdiye'sine bitişik olarak inşa edildiği ve inşasının bitmek üzere olduğuna dair bir bilgi yer almaktadır.¹⁶ Fakat mektep bu tarihten on üç yıl sonra açılmıştır. Ayrıca belgelere göre kız rüşdiyesi Sivas Rüşdiye binası bünyesinde yer almaktadır. Bu binanın boşaltılmasıyla birlikte önce askeri rüşdiye tarafından kullanılması planlanmıştır. Fakat daha sonra burası kız rüşdiyesine tahsis edilmiştir. Böylelikle Sivas idadisinin yeni binasına taşınmasıyla birlikte boşalan Sivas Rüşdiye binası kız rüşdiyesi tarafından kullanılmaya başlanmıştır.¹⁷

Binanın yeri hakkında kesin olarak bir bilgi mevcut değildir. Talip Mert, mektebin Çay Mahallesi'nde yer aldığını ve Osmanlı döneminde bu isimde bir mahallenin bulunmadığını söylemiştir. Fakat Cumhuriyet Dönemi'nde Çayyurt olarak adlandırılan mahallenin Çay Mahallesi olduğunu tahmin etmektedir.¹⁸ Çayyurt Mahallesi ise Cumhuriyet'ten önce Kösedere-i Zimmi ve Kösedere-i Müslim olarak anılan mahallelerin olduğu bölgedir.¹⁹ Mektebin yeriyle ilgili belgelerdeki tek bilgi ise Hristiyan mahallesinde yer aldığıdır.²⁰ Bu verilerden yola çıkıldığında okulun Çayyurt'u oluşturan mahallelerden biri olan Kösedere-i Zimmi Mahallesi'nde yer aldığı sonucuna ulaşılmaktadır.

¹³ Erdem, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi*, s. 174.

¹⁴ Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umumiye (1318), s. 1399.

¹⁵ BOA. MF.MKT., 228/14, 12 Mart 1309 (24 Mart 1893).

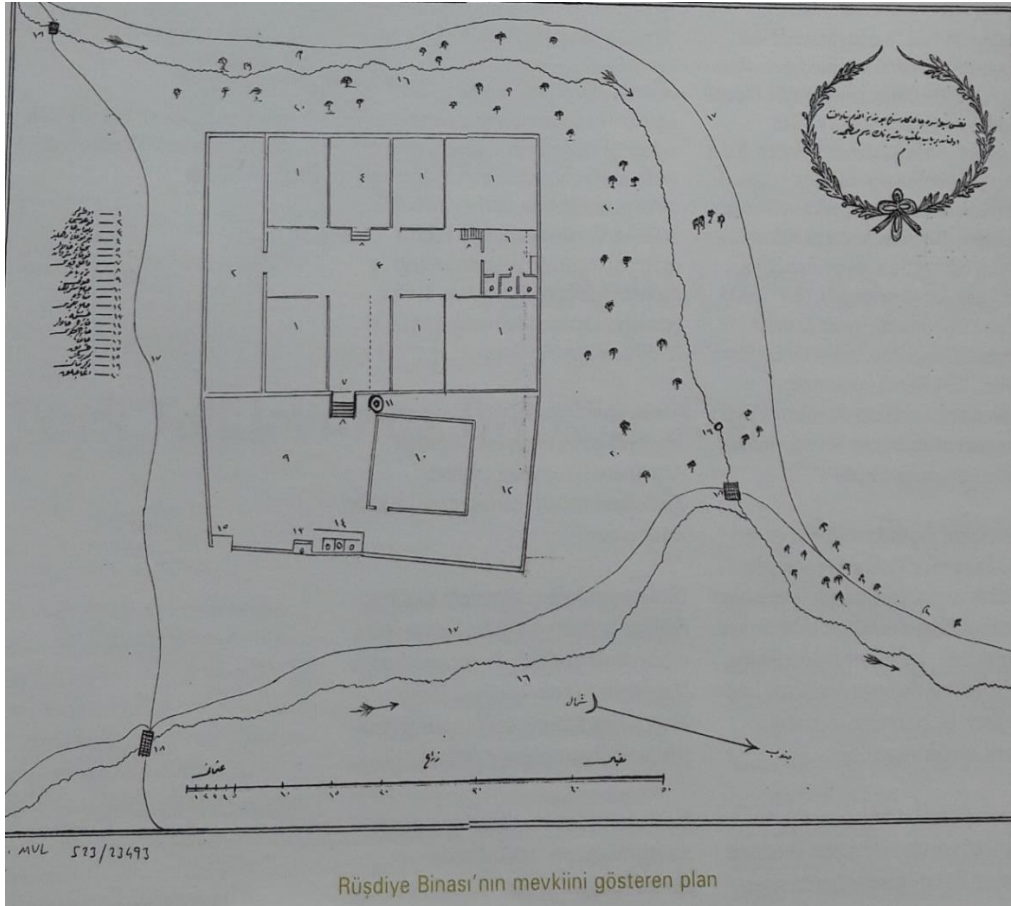
¹⁶ Salih Şahin, "Sultan II. Abdülhamit'in İradesiyle Hazırlanan Sivas Raporu", *Osmanlılar Dönemi Sivas Sempozyumu 21/25 Mayıs*, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, C. 1, s. 293.

¹⁷ BOA. MF. MKT., 228/14, 6 Eylül 1310 (18 Ekim 1894).

¹⁸ Talip Mert, "Sivas'ta Çağdaş Eğitime İlk Adım Sivas Rüşdiyesi", *Hayat Ağacı Dergisi*, S. 13., 2009, s. 5.

¹⁹ Ömer Demirel, *Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü*, TTK, Ankara 2000, s. 43.

²⁰ BOA. MF.MKT., 228/14, 19 Mart 1310 (31 Mart 1894).

Resim 1: Sivas Kız Rüşdiyesinin Yerini Gösteren Kroki²¹

2. 2. Yardımcı Personel

Kız rüşdiyelerinin bulundurması gereken yardımcı personel 1869 Maârif-i Umumiye Nizamnamesi ile iki olarak belirlenmiştir. Ayrıca hademe maaşları üstleneceği işe göre mubassırların 250 kuruş ve bevabların 150 kuruş alması kararlaştırılmıştır.²² Bu düzenleme gereği Sivas Kız Rüşdiyesinin açılmasıyla birlikte mektebin çeşitli hizmetlerini görmek için Mustafa Efendi ve Hatice Kadın işe alınmıştır. Hademeler işe 13 Ocak 1894 tarihinde başlamışlardır.²³ Mustafa Efendi'nin görevi Hristiyan mahallesinde bulunun okul uzak olduğu için öğrencileri okula getirip evlerine götürmek ve maârif müdüriyetiyle olan yazışmaları iletmeğdir. Hatice Kadın da mektebin iç hizmetlerini görecekti. Hatice kadının maaşı 50 kuruş ve Mustafa Efendi'nin maaşı da 40 kuruştur.²⁴ Maaşların Nizamname'de ön görüldüğü şekilde ödenemediği anlaşılmaktadır. Benzer bir uygulamaya Milas Erkek Rüşdiyesinde de rastlanmaktadır. Bu okula hademe olarak alınan Mehmet Efendi'ye sadece 80 kuruş maaş tahsil

²¹ Mert, "Sivas'ta Çağdaş Eğitime İlk Adım Sivas Rüşdiyesi", s. 4.

²² Düstur, Tertip I, Cilt 2, s. 190.

²³ BOA. MF. MKT., 228/14, 10 Mayıs 1310 (22 Mayıs 1894).

²⁴ BOA. MF. MKT., 228/14, 2 Temmuz 1310 (14 Temmuz 1894).

edilebilmiştir.²⁵ Bu dönemde devletin içinde bulunduğu mali sıkıntıların buna sebep olduğu söylenebilir.

Okulun hizmetliler için ayırdığı aylık gider 80 kuruştur. Fakat bu miktar hademelerin maaşlarını ödemeye yetmemiştir.²⁶ Bu eksikin giderilmesi için Maârif Nezaretine bir yazı yazılmıştır.²⁷ Nezaret mektep için ayrıca bir ödeme yapamamıştır.²⁸ Fakat maaşların ödenebilmesi için birinci muallimenin 600 kuruş olan maaşından 100 kuruşunun hademeler için kesilerek paranın karşılanması uygun bulmuştur.²⁹ Buna karşılık Sivas Maârif Müdüriyeti kalan paranın iyi bir müdirenin maaşını karşılamayacağını bu yüzden nakış ustası için ayrılan miktardan 100 kuruş kesilerek hademelerin maaşının tahsis edilmesini istemiştir.³⁰ Böylelikle hademelere 50'şer kuruş maaş ödenmesine karar verilmiştir. Bu karardan sonra Ekim ayına gelmiş olmasına rağmen hizmetliler maaşlarının ödenmemesinden dolayı şikâyete devam etmişlerdir.³¹ Mustafa Efendi ödenen miktarı da az bulduğu için zam yapılmasını talep etmiştir. Zam konusunda ısrarcı olması yüzünden Maârif Nezareti Mustafa Efendi'yi sürekli zam istememesi konusunda uyarmıştır.³² Bu hizmetlilerin dışında Mustafa Efendi'nin bir dönem Hacca gitmesiyle birlikte okulun işlerini görmesi için yerine 13 Mart 1894'te Mehmet Ağa işe alınmıştır. Mustafa Ağa'nın ne zaman döndüğü ve Mehmet Ağa'nın ne kadar süre onun yerine baktığıyla ilgili bir bilgi yoktur.³³

82

2. 3. Okulda Yaşanan Sıkıntılar

İBD
1 (1)

Daha önce bahsedildiği gibi Sivas Kız Rüşdiyesi, Sivas Rüşdiyesinin eski binasında kurulmuştur. Bina eski olduğu için okul açıldıktan sonra çeşitli sorunlar ortaya çıkmıştır. Sıralar eskimiş ve okulun bazı yerleri tamire muhtaç hale gelmiştir. Bu durum özellikle kış şartlarında eğitimi etkileyecek sorunların yaşanmasına sebep olmuştur. Tahtaların yenilenmesi, muallimelerin odaları için gereken birkaç adet keçe ve tamir masrafları için gereken para Maârif Nezaretinden talep edilmiştir.³⁴ Nezaret gelen bu talebi değerlendirmiş ve ihtiyaçların giderilmesini okulun düzgün bir şekilde idare edilmesi için gerekli bulmuştur. Fakat bu sorunların çözülmesi için lazım olan 1500 kuruş karşılanamamıştır. Nezaret bu miktarın sadece 1000 kuruşunu karşılayabilmiştir. Bu para ile idare edilmesi istenmiştir.³⁵

1900 yılına gelindiğinde Maârif Müdürlüğü okulun eksiklerinin belirlenmesi için vilayet meclisine başvurmuştur. Bu başvuru neticesinde vilayet meclisinin yaptığı inceleme sonrasında belirlenen ihtiyaç listesi şöyledir;

²⁵ Biray Çakmak, Buket Gökçeoğlu, Milas Kazası Erkek Rüşdiyesi, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 25, Ankara 2016, s. 48.

²⁶ BOA. MF. MKT., 228/14, 10 Mayıs 1310 (22 Mayıs 1894).

²⁷ BOA. MF. MKT., 228/14, 2 Haziran 1310 (14 Haziran 1894).

²⁸ BOA. MF. MKT., 228/14, 19 Temmuz 1310 (31 Temmuz 1894).

²⁹ BOA. MF. MKT., 228/14, 17 Temmuz 1310 (9 Temmuz 1894).

³⁰ BOA. MF. MKT., 228/14, 3 Ağustos 1310 (15 Ağustos 1894).

³¹ BOA. MF. MKT., 228/14, 4 Teşrinievvel 1310 (16 Ekim 1894).

³² BOA. MF. MKT., 336/21, 16 Ağustos 1312 (24 Ağustos 1894).

³³ BOA. MF. MKT., 310/51, 8 Mayıs 1312 (20 Mayıs 1896).

³⁴ BOA. MF. MKT., 340/46, 14 Ağustos 1312 (26 Ağustos 1896).

³⁵ BOA. MF. MKT., 340/46, 9 Eylül 1312 (21 Eylül 1896).

50 tane üçer kişilik rahle:750 kuruş

2 tane yemek masası oturacak mahalleriyle beraber: 50 kuruş

Yedişer boru ile 3 soba: 108 kuruş

Mektebin akmakta olan çatısının aktarılması: 50 kuruş

8 tane cam çerçevesi:49 kuruş

8 tane cam: 12 kuruş

Toplam masraf 1019 kuruştur. Bu listenin ekli olduğu evrakla beraber Maârif Nezaretine yazılan dilekçeyle masrafların karşılanması için para istenmiştir.³⁶ Bu talep Nezaret tarafından değerlendirilmiş ve 1000 kuruş ödenmesine karar verilmiş ve bu kara vilayet meclisine bildirmiştir.³⁷

Rüşdiye binası çeşitli tadilatlar geçirmesine rağmen ilerleyen yıllarda yeniden tamire muhtaç hale gelmiştir. Bina çok eski olduğu için yapılan ufak tefek tadilatlar idare etmemiştir. 1901 yılında küçük çaplı bir onarım geçirmesine rağmen bundan yaklaşık sekiz yıl sonra binanın hasar gören yerleri olmuştur. Artık Sivas'ın kış şartlarında eski olan bina idare etmez haldedir. Yağmur ve karın etkisiyle rüşdiyenin üst katındaki cam ve çerçeveleri artık kullanılamaz duruma gelmiştir. Binanın bu kısımlarının tamiri için gereken para 3530 kuruş olarak yine Sivas Vilayet Meclisi tarafından yapılan keşifle belirlenmiştir. Masrafların karşılanması için Maârif Nezaretine bilgi verilmiştir.³⁸ Maârif Nezareti tarafından Sivas Kız Rüşdiyesinin tamirâtı için belirlenen 3530 kuruşluk masrafı makul bulmuş ve tamirat için gerekli olan paranın ödenmesine izin verildiği bildirilmiştir.³⁹

3. Kız Rüşdiyesinde Öğrenci Olmak

Rüşdiye mekteplerine öğrenciler bazı şartlar dahilinde kabul edilirdi. Bunlar; aşı yapıldığına dair belge, Osmanlı tezkiresi, 15 yaşını geçmemiş olmak ve eğitim dönemi başlamadan okula başvuru yapmış olmaktır. Öğrencilerin ilkokul (ibtidiyye) diploması varsa doğrudan rüşdiyeye kayıt yaptırabilmekteydiler. Diploması olmayanlar ise yeterli olup olmadıklarına dair bir sınav yapıldıktan sonra okula kabul edilirdi.⁴⁰

Rüşdiye mekteplerinin açılmasıyla birlikte okula olan talebin artması için halk devlet tarafından teşvik edilmiştir. Özellikle II. Abdülhamid'in çabalarıyla kızların eğitiminde önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Tanzimat Dönemi'nde kız rüşdiyelerindeki öğrenci sayısı 200-300 civarında kalmıştır. II. Abdülhamid'in saltanatı döneminde zaman içerisinde okul mevcutlarında artış yaşanmıştır. Öğrenci sayısı 1895-1896 yılları eğitim döneminde 1934'e kadar çıkmıştır. II. Meşrutiyet'ten sonra ise bu sayı giderek artmıştır.⁴¹

³⁶ BOA. MF. MKT., 549/3, 2 Kanunievvel 1316 (15 Aralık 1900).

³⁷ BOA. MF. MKT., 549/3, 14 Mart 1317 (27 Mart 1901).

³⁸ BOA. MF. MKT., 1095/63, 18 Teşrinievvel 1324 (31 Ekim 1908).

³⁹ BOA. MF. MKT., 1095/63, 13 Kanunisani 1324 (26 Ocak 1909).

⁴⁰ Uğur Ünal, *II. Meşrutiyet Öncesi Osmanlı Rüşdiyeleri (1897-1907)*, TTK, Ankara 2015, s.9

⁴¹ Erdem, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi*, s.186-187.

3. 1. Sivas Kız Rüşdiyesinin Öğrencileri

Tarih	1897-1898 ⁴²	1898-1899 ⁴³	1899-1900 ⁴⁴	1900-1901 ⁴⁵	1902-1903 ⁴⁶
Öğrenci Sayısı	147	136	23	119	200

Tablo 7: Sivas Kız Rüşdiyesinin Salnamelerdeki Genel Mevcudu

Tarih	1895-1896	1896-1897	1901	1902-1903	1905-1906	1908-1909	1911-1912	1912-1913
Öğrenci Sayısı	8	8	12	12	8	14	19	25

Tablo 8: Yıllara Göre Sivas Kız Rüşdiyesinin Rüşdiye Kısımının Mevcudu⁴⁷

Sivas'taki Kız Rüşdiyesinin açıldığı 1893 yılında 102 öğrenci okula kayıt yaptırmıştır.⁴⁸ Fakat okulun devamsızlık cetvellerinden bu öğrencilerin ilkokul (ibtidaiyye) kısmına kayıt yaptırdığı anlaşılmaktadır. Okulun rüşdiye kısmına ilk zamanlar öğrenci kayıt yaptırmamıştır. Bu kısmın 4. sınıfına ilk defa 1895 yılında yeni eğitim-öğretim döneminde 8 öğrenci kayıt yaptırmıştır.⁴⁹ Daha sonraki yıllarda 5 ve 6. sınıflara da öğrenciler kayıt yaptırmıştır. Yıllar içinde rüşdiyeye talep çok fazla olmamıştır. 4, 5 ve 6 sınıflardaki toplam öğrenci sayısı bir sene içinde en fazla 25'e çıkmıştır.⁵⁰

Okulun iptidai kısmına talep oldukça yoğun bir seviyede olmuştur. 1894-1895 yıllarında öğrenci sayısı 135'e ulaşmıştır.⁵¹ Daha sonraki yıllarda öğrenci sayısında artış olmuştur. 1900-1901 yılında salnamede kayıtlı öğrenci sayısı 23⁵² olarak görünse de arşiv belgelerinde bu yıllardaki rüşdiyeye devam eden öğrenci sayısı 12, okulun toplam mevcudu ise 187'dir.⁵³

⁴² Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umumiye (1316), s. 1099.

⁴³ Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umumiye (1317), s. 1252.

⁴⁴ Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umumiye (1318), s. 1399.

⁴⁵ Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umumiye (1319), s. 664.

⁴⁶ Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umumiye (1321), 549.

⁴⁷ BOA. MF. İBT., 48/100 23 Kanunievvel 1311 (5 Aralık 1895), BOA. MF. İBT., 55/71, 25 Haziran 1312 (7 Temmuz 1896), BOA. MF. İBT., 1 Eylül 1317 (14 Eylül 1901), BOA. MF. İBT., 122/15, 1 Haziran 1318 (14 Haziran 1902), BOA. MF. İBT., 126/100, 8 Teşrinievvel 1318 (21 Eylül 1902), BOA. MF. İBT., 184/70, 28 Teşrinisani 1322 (11 Aralık 1906), BOA. MF. İBT., 266/95, 11 Mart 1326 (24 Mart 1910), BOA. MF. İBT., 402/19, 26 Haziran 1328 (9 Temmuz 1912), BOA. MF. İBT., 456/1, 18 Eylül 1329 (1 Ekim 1913).

⁴⁸ BOA. MF. MKT., 228/14, 25 Kanunievvel 1309 (6 Ocak 1894).

⁴⁹ BOA. MF. İBT., 44/34, 10 Mart 1312 (22 Mart 1896).

⁵⁰ BOA. MF. İBT., 456/1, 18 Eylül 1329 (1 Ekim 1913).

⁵¹ BOA. MF. İBT., 44/15, 8 Mart 1311, (20 Mart 1895).

⁵² Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umumiye (1318), s. 1399.

⁵³ BOA. MF. İBT., 122/15, 1 Haziran 1318 (14 Haziran 1902), BOA. MF. İBT., 126/100, 8 Teşrinievvel 1318 (21 Eylül 1902).

Dikkati çeken diğer bir durum ise rüşdiyenin üçüncü sınıf öğrencilerinin 1899 yılı Ekim ayının başından (1315 yılının teşrinievvel ibtidasından) itibaren devamsızlık yapmış olmalarıdır. Bunun sebebinin araştırılması istenmiştir. Fakat bu araştırmanın sonucuyla ilgili bir bilgiye ulaşılamamıştır.⁵⁴

3. 2. Sivas Kız Rüşdiyesinin Ders Programı ve Öğrencilerin Başarı Durumları

1869 Maârif Nizamnamesine göre rüşdiyelerin öğrenim süresi 4 yıl olarak belirlenmiştir.⁵⁵ Bu dört yılın içinde okutulacak dersler ise Dini İlimlere Giriş, El-Lisani Osmani, Farsça, İmla ve İnşa, Seçme Edebi Yazı ve Şiirler, İdare-i Beytiyye, Tarih ve Coğrafya, Hesap ve Defter Tutma Usulü, Biçki-Dikiş, Nakışa medar olacak derecede Resim, Müzik olarak belirlenmiştir. 1895 yılın da ise taşrada yer alan kız rüşdiyelerine iptidailer de dahil edilmiştir.⁵⁶ Son düzenlemeyle 1-2-3. sınıflar iptidai ve 4-5-6. sınıflar rüşdiye olarak belirlenmiştir. Böylece kız rüşdiyelerinin toplam eğitim süresi 6 yıla çıkarılmışken rüşdiye kısmının eğitim süresi ise 3 yıla indirilmiştir.⁵⁷

Dersler	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf
Elifba ve Şifahi (Sözlü) Malumat	1	-	-	-	-	-
Kur'an-ı Kerim mâ Tecvid (Tecvid ile Kuran Okuma)	4	6	5	3	2	1
Ulum-i Diniyye (Dini Bilgiler)		2	2	2	2	2
Kiraat	4	4	4	2	1	1
İmlâ	4	4	3	2	1	1
Kitâbet	-	-	-	-	1	1
Kavaid-i Lisan-i Osmani (Osmanlı Lisanı Kuralları)	-	-	2	2	1	2
Arabi (Arapça)	-	-	-	-	2	2
Farsi (Farsça)	-	-	-	-	1	1
Hüsn-i Hatt	-	2	2	1	1	1
Dürus-u Eşya ve Malumat-ı Nafia (Eşya Dersleri ve Nifa	2	2	2	1	1	1

⁵⁴ BOA. MF. MKT., 490/32, 3 Şubat 1315 (15 Ocak 1900).

⁵⁵ Reşat Özalp- Aydoğan Ataunal, *Türk Milli Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilatı*, MEB Basımevi, İstanbul 1977, s. 553.

⁵⁶ Erdem, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi*, s. 188-189.

⁵⁷ Ayşegül Altınova Şahin, *Osmanlı Devleti'nde Rüşdiye Mektepleri*, s.241.

Bilgisi)								
İdare-i Beytiyye (Ev İdaresi)	-	-	-	2	2	2		
Ahlak	-	-	-	1	1	2		
Hıfzıssiha	-	-	-	-	1	1		
Hesap	2	2	2	2	1	1		
Coğrafya	-	-	-	2	2	2		
Tarih	-	-	-	2	2	1		
El Hünelerleri	2	2	2	2	2	2		
Toplam	8	1	4	2	4	2	4	2

Tablo 2: 1898-1899 (H. 1316) Yılı Kız Rüşdiyeleri Ders Programı⁵⁸

1902 senesinde yukarıda gösterilen program da bazı değişiklikler yapılmıştır. Eşya Dersleri ve Nafia Bilgileri dersi sadece Eşya Dersleri olarak değiştirilmiştir. Derslerin saatleriyle ilgili olarak da tarih dersi 4. ve 5. sınıflarda haftada bir saat gösterilirken yeni düzenlemeyle haftada iki saate çıkarılmıştır.⁵⁹

Dersin İsmi	Birinci Sene	İkinci Sene	Üçüncü Sene	Dördüncü Sene	Beşinci Sene	Altıncı Sene	Açıklama
	Haftada	Haftada	Haftada	Haftada	Haftada	Haftada	
El-Lisan-i Osmani	2						Yeni yöntemlerle öğretim yapılır.
Ecza-ı Şerife (Kuran Cüzleri)	2						Yeni yöntemlerle öğretim yapılır.
Kıraat Terkibi (Kuran							Uygun bir kitaptan okutulur.

⁵⁸ Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umumiye (1316), s.393.

⁵⁹ Ayşegül Altınova Şahin, *Osmanlı Devleti'nde Rüşdiye Mektepleri*, s. 245.

Hesab (Matematik)						Ondalık sayıların sonuna kadar konular işlenir.
Kur'an-ı Kerim						Üst sınıflarda tecvide tatbikat da edilir.
Ulum-i Diniyye (Dini Bilgiler)						İlmihal ile kadınlara dair şer'î meseleler öğretilir.
Hatt-ı Sülüs						Nüshasız sülüs yazı öğretilir.
Tecvid						Tecvid kuralları uygulamalı bir şekilde öğretilir.
El Hüneleri						Çeşitli örgüler üzerine uygulamalı ders yapılır.
Arabi						Arapça cümle yapıları ve kısaca kullanımı öğretilir.
Farsi						Farsça ile ilgili kısaca bilgi verilir.
Türkçe						Türkçe kuralları ve yazımı öğretilir.
Coğrafya						Beş kıta hakkında özet bilgiler öğretilir.
Hüsn-i Hat						Rika yazı uygulaması öğretilir.
Tarih						İslam peygamberleri ve Osmanlı tarihleri
Resm-i Taklid						Resme özel kurullarla uygulama yapılır.

Tablo 3: Sivas Kız Rüşdiyesinin Ders Programı⁶⁰

Tablodan anlaşıldığı gibi, kızlara sadece dini değil çeşitli alanlarla ilgili de eğitim verilmektedir. Kızlar erkeklerden farklı olarak el hüneleri ve resim dersi görmüşlerdir. Derslerin saat ve çeşitleriyle ilgili değişiklikler yapılmıştır. Örneğin 1898/1899 (H. 1316) yıllarına ait Maârif Salnamesi'nde yukarıdaki programdan farklı olarak ahlak, ev idaresi (idare-i beytiyye), eşya ve faydalı bilgiler dersi (dürus-u eşya ve malumat-ı nefia) gibi çeşitli dersler vardır.⁶¹ Yukarıda gösterilen derslerin içerikleri de düzenlenmiştir. Tarih dersinde Hz. Adem'den başlayarak peygamberler tarihi, İslam devletleri tarihi ve Osmanlı tarihi müfredatta yer alması buna örnektir. El becerileri dersi ise örgü, makine

⁶⁰ BOA. Y. EE. 131/24, 16 Haziran 1312 (28 Haziran 1896).

⁶¹ Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umumiye (1316), s. 393.

dikişi, kanaviçe, nakış, dantel ve oya çeşitlerini kapsamaktadır.⁶² İlmî derslerin ağırlık kazanmasıyla, rüşdiye seviyesine gelen kızlar iptidailerden farklı olarak din ağırlıklı bir eğitim almamışlardır. İptidai kısmında din dersleri toplam ders saatinin yaklaşık %57'sini oluştururken, rüşdiye kısmında yaklaşık %31'ini meydana getirmektedir.

El hünerleri derslerinde özellikle halı dokuma konusunda başarılı bir eğitim verilmiştir. Fakat haftanın her günü bu dersin işlenmesi diğer derslerin aksamasına sebep olmuştur. Bu yüzden halı derslerinde haftalık ders saatinin okul tarafından azaltılması talep edilmiştir. Böylelikle haftada iki gün halı dersi verilmesinin yeterli geleceğine karar verilmiştir. 1906 yılının mart ayından itibaren bu şekilde uygulanmaya başlanmıştır.⁶³

Bu ders programında yer alan dersler dışında ilerleyen yıllarda müfredata farklı dersler eklenmiştir. Bunlar arasında kitabet, ilmihal, ahlak, ev idaresi, hıfzıssıhha, eşya dersi, ev idaresi, nafia bilgisi, imla gibi dersler sayılabilir.⁶⁴ Yeni eklenen dersler dışında var olan dersler de detaylandırılmıştır. Örneğin; Tarih Dersi, Osmanlı Tarihi ve İslam Tarihi şeklinde ayrı birer ders olarak okutulmuştur.⁶⁵ El hünerleri dersi dikiş, nakış ve halı dokuması şeklinde çeşitlendirilmiştir.⁶⁶

Rüşdiye mekteplerinde yılda iki sefer olmak üzere üç ay arayla öğretmenler ve okul müdürü tarafından gerçekleştirilen özel imtihanlar yapılırdı. Bunun dışında öğrenciler her ders döneminin bitmesiyle birlikte sene sonu genel sınava tabi tutulurdu. Bu sınavlarda öğretmenler dışında Rüşdiye ya da İdadi mekteplerinin idarecileri tarafından belirlenen sınav gözetmenleri de bulunurdu. Bu gözetmenler genel olarak farklı okulların öğretmenlerinden seçilmekteydi. Sınav günü öğrencilere on gün öncesinden bildirilirdi. Öğretmenler öğrencilerin bu sınavlara hazırlanmasına yardımcı olurlardı. Sınav sonunda verilen notlar zarflara konulup idarecilere teslim edilirdi. Bu şekilde belirlenen notlar sınav cetveline kaydedilirdi.⁶⁷

Öğrencinin sene sonu sınavında bir üst sınıfa geçmek için her dersten en az ortaya yakın (4) not alması gerekir. Tüm derslerin ortalaması ise en düşük 5 olmalıdır. Eğer öğrencinin not ortalaması 5 ve üzerinde ise 4'ün altında olan derslerden 2 tanesinden ikmal sınavlarına girmesi gerekirdi. Öğrenci ikmal sınavından birini veremezse sınıfta kalırdı. Okuldan mezun olabilmek içinse not ortalamasının 6 ve üzerinde olması gerekirdi.⁶⁸

Sivas İnas Rüşdiyesinde öğrencilerin sene sonu genel imtihan tablolarından öğrencilerin genel olarak başarılı oldukları görülmektedir. Sınavlar 10 üzerinden değerlendirilmiştir. Rüşdiyede derslerinin tamamı 10 olan öğrenciler vardır. Derslerden başarısız olan öğrenciler ikmal sınavlarına kalmışlardır.⁶⁹ Öğrenciler başarı durumlarına göre birinci, ikinci, üçüncü

⁶² Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umumiye (1316), s. 430- 434.

⁶³ BOA. MF. MKT., 952/66, 12 Haziran 1322 (25 Haziran 1906).

⁶⁴ BOA. MF. İBT., 122/48, 7 Temmuz 1318 (20 Temmuz 1902).

⁶⁵ BOA. MF. İBT., 184/70, 28 Teşrinisani 1322 (11 Aralık 1906).

⁶⁶ BOA. MF. İBT., 456/1, 18 Eylül 1329 (6 Ekim 1913).

⁶⁷ Ünal, II. Meşrutiyet Öncesi Osmanlı Rüştiyeleri (1897-1907), s. 13.

⁶⁸ Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, s. 236.

⁶⁹ BOA. MF. İBT., 122/48, 7 Temmuz 1318 (20 Temmuz 1902).

şeklinde sıralanmışlardır. Örneğin; 1912-1913 eğitim-öğretim döneminde rüşdiyenin beşinci sınıfında toplam 8 öğrenci bulunmaktadır. Bu öğrencilerden Remziye birinci, Behire ikinci ve Sadiye de üçüncü olmuşlardır. Bu sene toplamda on dört ders bulunmaktadır. Remziye bütün bu derslerden 10 tam puan alarak birinci olmuştur. İkinci olan Behire'nin 138 ve üçüncü olan Sadiye'nin 131 puanı vardır. Sınıf genel olarak başarılıdır. Sınıfta toplamda en düşük notu alan öğrenci Hatun'dur. Hatun Kur'an-ı Kerim, hesap ve coğrafya derslerinden ikmale kalmıştır. İkmal sınavlarını da veremeyince bir üst sınıfa geçememiştir.⁷⁰

4. Maullimeler:

Yukarıda da bahsedildiği gibi kız rüşdiyelerinin açılması kadın öğretmen ihtiyacının doğmasına sebep olmuştur. 1869 Maârif-i Umumiye Nizamnamesi'yle kız rüşdiyelerinde kadın öğretmen bulundurma zorunluluğu getirilmiştir. Bu zorunluluk ortaya çıkınca Darümuallimât kurulmuştur.⁷¹ Darümuallimât sıbyan ve rüşdiye olmak üzere iki kısımdan meydana getirilmiştir.⁷² Okulun rüşdiye kısmında üç yıl eğitim verilmektedir. Bu kurum önce İstanbul'da, II. Meşrutiyet'ten sonra da taşradaki bazı vilayetlerde açılmıştır.⁷³ 1870 yılında açılan Darümuallimâtta ilk yıllarda düzenli ve iyi bir eğitim verilememiştir. 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı'nın yaşandığı dönem birkaç yıl okul mezun verememiştir. Sonraki yıllarda ise verdiği mezun sayısı 1898 yılına kadar 30'u bulmamıştır.⁷⁴

Darümuallimâtta eğitim alıp mezun olan muallimeler 5 yıl zorunlu hizmet yapmakla yükümlüydüler. Bu hizmeti yerine getirmeyen muallime öğrenimi sırasında aldığı bursları geri ödemek zorundadır. Ayrıca tekrar muallime olma hakları da ellerinden alınırdı.⁷⁵

Sivas Kız Rüşdiyesine bu okuldan birincilikle mezun olan iki muallime atanmıştır. Nitekim okulun ilk müdiresi olan Makbule Hanım 1894 yılında mezun olabilen on bir öğrenci arasında yer almıştır.

1869 Maâri-i Umumiye Nizamnamesin'e göre kız rüşdiyelerinin öğretmen sayısı ihtiyaca göre bir veya dört arasında değişebilmektedir.⁷⁶ Muallimeler derecelerine göre birinci muallime (*muallime-i evvel*), ikinci muallime (*muallime-i saniye*), üçüncü muallime (*muallime-i salise*) şeklinde sıralanmıştır.⁷⁷

⁷⁰ BOA. MF. İBT., 402/19, 26 Haziran 1328 (9 Temmuz 1912).

⁷¹ Mustafa Şanal, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Kız Öğretmen Okulunun (Darümuallimât) Kuruluşu, Okutulan Dersler ve Kapatılışı (1870-1924)", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Araştırmaları ve Uygulamaları Merkezi Dergisi*, S. 26, Ankara 2009. s. 225.

⁷² İbrahim Caner Türk, Mine Çağrı, "1869 Maârif-i Umumiye Nizamnamesi ve Türk Eğitim Tarihindeki Yeri", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 4/11, 2017, s. 69.

⁷³ Cemil Öztürk, "Darümuallimât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 8, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, s.549.

⁷⁴ Şanal, Osmanlı İmparatorluğu'nda Kız Öğretmen Okulunun (Darümuallimât) Kuruluşu, Okutulan Dersler ve Kapatılışı (1870-1924)", s. 226

⁷⁵ Hamza Altın, "Osmanlı Eğitim Tarihinde Darümuallimât (Açılışı ve Gelişim Süreci)", *Akademik Matbuat*, 1/1, s. 23.

⁷⁶ Düstur, Tertip I, Cilt 2, s. 190.

⁷⁷ BOA. MF. MKT., 693/2, 3 Şubat 1318 (16 Şubat 1912).

“*Taşra Mekatib-i Rüşdiye İdare-i Dahiliyyesine Mahsus Talimat*” da okulun bütün işlerinden birinci derece sorumlu olan kişiler birinci muallimelerdir. Kız rüşdiyelerinde bu görevi birinci muallimeler yürütürlerdi. Birinci muallimeler öğrencilerin eğitim ve öğretim faaliyetlerinin en iyi şekilde yapılmasını, okullarda kurallara uyulmasını sağladılar ve okulun her türlü işini yürütürlerdi. Bunun dışında okul çalışanlarını ve öğretmenleri denetlemek, birinin kusurunu gördüğünde onu uyarmak, uyarıya rağmen davranışlarını sürdüren kişileri maârif müdürlüklerine bildirmek de onların görevleri arasındadır.⁷⁸

4. 1. Sivas Kız Rüşdiyesinin Muallimleri

Sivas Kız Rüşdiyesinin ilk öğretmenleri ikinci muallime Feride Hanım ve üçüncü muallime Züleyha Hanımdır. Feride ve Züleyha Hanım’ın memuriyet onayları 1 Ocak 1894 tarihindeki telgrafnâme ile rüşdiyeye bildirilmiştir. İşe başlama tarihleri ise 13 Ocak 1894’tür. Rüşdiyenin açılışıyla birlikte halkın ilgi gösterdiği ve bu yüzden muallime sayısının yetersiz olduğu Maârif Nezaretine bildirilmiştir. Bunun üzerine Nezaret tarafından birinci muallime gönderileceği bildirilmiştir. Belgelerden anlaşıldığına göre bu muallime hemen gönderilememiştir.⁷⁹ Dönemin ekonomik şartları bu talebin yerine getirilmesini zorlaştırmıştır. Zira okul için tahsis edilen ödenek yeni müdirenin maaşını karşılamak için bile yetersiz durumdadır. Hatta okula fazla ödenek verilemeyeceği için hademelerin maaşı bile nakış ustası maaşından kesilerek karşılanabilmiştir. Nakış ustası maaşının geriye kalan 150 kuruşu müdire için yetersiz olan 600 kuruşa eklenmiştir. Böylelikle yeni muallime hem müdirelik hem de nakış ustalığı vazifesiyle 750 kuruş maaşla Sivas Kız Rüşdiyesine tayin edilebilmiştir.⁸⁰

Makbule Hanım okulun ilk müdiresidir. Okulun talebinden sonra müdirenin atanabilmesi 6 ay kadar sürmüş ve müdire işe 24 Ekim 1894’te başlayabilmiştir.⁸¹ Makbule Hanım Darülmualimâtın 19 Ağustos 1894 tarihinde birincilikle mezun olan 17 yaşında genç bir muallimedir. Kendisinin görevi kabul ettiği ve Sivas’ta anneannesiyle birlikte yaşayacağı Makbule Hanım’ın validesi tarafından kaleme alınan bir dilekçe ile Darülmualimâta bildirilmiştir.⁸² Bundan sonra Makbule Hanım yeni vazife yeri Sivas’a gelmiştir. İlk maaşını 750 kuruş olarak almıştır. Fakat daha sonraki yıllarda maaşıyla ilgili yeni bir düzenleme yapılmıştır. Müdirelik maaşı 540 liraya düşürülmüştür. Nakış ustalığından alınan maaş ise 135 kuruşa inmiş ve Makbule Hanım toplamda 675 kuruş maaşla görevine devam etmiştir.⁸³ Bu azalmanın sebebi öncelikle hazineden Maârif Nezareti bütçesine ayrılan payın yıllar içinde düşmesi olarak görülebilir. Maârif-i Umumiye Nizamnamesi’nde birinci muallimelik maaşı 800 kuruş olarak düzenlenmiştir.⁸⁴ Fakat uygulamada devletin o dönemde içinde bulunduğu mali sıkıntılar dolayısıyla bu miktarın ödenemediği anlaşılmaktadır. Makbule Hanım genç yaşı ve

⁷⁸ Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umumiye (1316), s.311-312

⁷⁹ BOA. MF. MKT., 228/14, 2 Nisan 1310 (14 Nisan 1894).

⁸⁰ BOA. MF. MKT., 228/14, 3 Ağustos 1310 (15 Ağustos 1894).

⁸¹ BOA. MF. MKT., 228/14, 26 Teşrinievvel 1310 (7 Kasım 1894).

⁸² BOA. MF. MKT., 228/14, 9 Ağustos 1310 (21 Ağustos 1894).

⁸³ BOA. MF. MKT., 401/61, 21 Temmuz 1314 (2 Ağustos 1898).

⁸⁴ Kodaman, *Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*, s. 162.

meslek hayatındaki tecrübesizliğine rağmen görevinde gösterdiği üstün başarıdan dolayı ödül almıştır.⁸⁵

Makbule Hanım'ın Sivas Kız Rüşdiyesindeki bu başarılı ve kıvanç dolu yılları çok uzun sürmemiştir. Yaşadığı çeşitli sıkıntılardan dolayı Sivas'tan ayrılmak zorunda kalmıştır. Ayrılma sebebini, vazifesini büyük bir gayretle yürüttüğünden ve aldığı halı dersleri sayesinde birkaç halı dokumuş olduğundan dem vurarak başladığı dilekçesinde ifade etmiştir: Sivas'ın havası kendisine iyi gelmediğinden sürekli hastalanmakta ve iyileşmemektedir. Bu nedenle başka bir yere tayinini istemiştir.⁸⁶ Bunun üzerine Beyrut Kız Rüşdiyesi Müdiresi Kevser Hanım ile becayiş edilmelerine karar verilmiştir.

Makbule Hanım'ın yerine tayin edilen Kevser Hanım Beyrut Kız Rüşdiyesindeki görevini iyi bir şekilde yürütememiştir. Burada bulunduğu sürece öğrencilerin ahlakını bozacak derece de münasebetsiz hareketlerde bulunduğu ve idareyi yürütemediğinden şikâyet edilmiştir. Bu muallime yüzünden okuldaki öğrenci sayısında bile azalma olduğu iddia edilmektedir.⁸⁷ Bu sebeple buradaki görevinden azledildikten sonra Sivas'a tayin edilmesine karar verilmiştir.⁸⁸ Fakat Kevser Hanım tayin kararına uymamıştır. Maârif Nezaretinin uyarısına rağmen Sivas'taki görevine başlamamıştır.⁸⁹ Bu sebeple Sivas Kız Rüşdiyesi müdireliği münasip bir muallime bulunup gönderilene kadar boş kalmıştır.⁹⁰

1898-1899 yıllarında Kevser Hanım'ın sorumsuzluğu yüzünden boş kalan Sivas Kız Rüşdiyesi müdüriyetine İzmir Kız Rüşdiyesi müdiresi Fatma Zekiye Hanım atanmıştır. Fakat Fatma Zekiye Hanım Sivas'ın uzak olması ve felçli olan annesine başka bakacak kimse olmamasından dolayı buraya gidemeyeceğini bildirmiştir. Bunun üzerine Bursa Kız Rüşdiyesinde hakkında şikâyet olan Remziye Hanım'ın Sivas'a tayinine karar verilmiştir. Remziye Hanım 540 lira maaşıyla birlikte Sivas'a nakledilmiştir. Bu muallime Sivas'taki rüşdiye müdireliği görevine 19 Ağustos 1899 tarihinde başlamıştır.⁹¹ Birinci muallimelik vazifesine ek olarak 120 kuruş ödeneği olan nakış ustalığı görevi de kendisine verilmiştir. Nakış ustalığına başlama tarihi ise 30 Ekim 1899'dur.⁹² Böylelikle bu iki vazife karşılığında alacağı toplam maaş 660 kuruş olmuştur. Her ders için ayrı öğretmen bulunmadığından benzer uygulamalar diğer rüşdiyelerde de görülmektedir. Keza İstanbul'daki Şehzade İnas Rüşdiye Mektebi ikinci muallimesi Cemile Hanım hem riyaziye dersine hem de yazı dersine girmesi karşılığında 300 kuruş maaş almaktaydı.⁹³

Remziye Hanım da Sivas Kız Rüşdiyesinin genç muallimelerinden biridir. Darümuallimâtın 1896 yılında mezun olduktan sonra Bursa'da görev

⁸⁵ BOA. İ. TAL., 115/52, 1 Temmuz 1313 (13 Temmuz 1897).

⁸⁶ BOA. MF. MKT., 401/61, 11 Mayıs 1314 (23 Mayıs 1898)

⁸⁷ BOA. MF. MKT., 401/61, 14 Mayıs 1314 (26 Mayıs 1898).

⁸⁸ BOA. MF. MKT., 401/61, 21 Temmuz 1314 (2 Ağustos 1898).

⁸⁹ BOA. MF. MKT., 401/61, 5 Teşrinisani 1314 (17 Kasım 1898).

⁹⁰ Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umumiye (1317), s. 1252.

⁹¹ BOA. MF. MKT., 462/22, 4 Teşrinisani 1315 (16 Kasım 1899).

⁹² BOA. MF. MKT., 462/22, 27 Teşrinievvel 1315 (8 Kasım 1899).

⁹³ Ayşegül Altınova Şahin, *Osmanlı Devleti'nde Rüşdiye Mektepleri*, s. 148.

yapmış sonrasında Sivas'a atanmıştır.⁹⁴ Remziye Hanım Sivas'ta yaklaşık iki yıl görev yaptıktan sonra vefat etmiştir. Bu sebeple boş kalan birinci muallimeliğe okulun ikinci muallimesi Feride Hanım'ın atanması istenmişse de bu istek Nezaretçe kabul edilmemiştir. ⁹⁵ O'nun yerine 1901' de yeni eğitim yılı başlarında bu göreve Süheyla Hanım atanmıştır. Bu muallime Darümuallimâttan 1898 senesinde birincilikle mezun olmuştur. Muallimenin atanmasıyla ilgili ilk belge Süheyla Hanım'ın bu görevi kabul ettiğine dair yazdığı dilekçedir. Bu dilekçenin altında annesinin de mührü bulunmaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla bu görev kendisine teklif edilmiştir. O da bu görevi kabul ettiğine ve bu vazifeye gitmediği takdirde bir daha memuriyet hakkı istemeyeceğine dair dilekçesini Darümuallimâta sunmuştur.⁹⁶ Süheyla Hanım görevi kabul edince Darümuallimâttan mektebe birinci muallimelik için Süheyla Hanım'ın seçildiği bildirilmiştir.⁹⁷ Bu muallimenin maaşı ilk başta 675 kuruş olarak düşünülmüşse de daha sonra 15 kuruşu hademelerin maaşlarına zam yapılmak için kesilmiştir ve toplam maaş 660 kuruş olarak düzenlenmiştir.⁹⁸ Bu kesintiyle birlikte daha önce de belirtildiği gibi eğitim için ayrılan payın düşürülmesine ek olarak müdirelik maaşının azalmasının diğer bir sebebi de ortaya çıkmaktadır.

Süheyla Hanım'ın işe başlama tarihiyle ilgisi kesin bir bilgi olmamakla birlikte 1901 yılının Eylül ayında görevinin başında olduğu belgelerden anlaşılmaktadır⁹⁹ Süheyla Hanım kendi eğitiminde gösterdiği başarıyı vazifesinde de göstermiştir ve ödüllendirilmiştir.¹⁰⁰

Süheyla Hanım bu başarılı günlerinden sonra 24 Ekim 1903 tarihinde okuldan ayrılmıştır. Okulun yeni muallimesi Onun ayrılışından 6 ay kadar sonra yeni muallime gelebilmiştir. Yerine Adana Kız Rüşdiyesi müdireliğinden ayrılan Naciye Hanım atanmıştır. Naciye Hanım 540 kuruş maaşla atandığı müdirelik görevine 28 Nisan 1904'te başlamıştır.¹⁰¹ Naciye Hanım'ın tayin edilip işe başlamasına kadar geçen sürede Sivas Kız Rüşdiyesinde işler yolunda gitmemiş olmalı ki Maârif Nezaretine bir telgraf gönderilmiş ve muallimenin bir an evvel gönderilmesi istenmiştir. Telgrafta birinci muallimenin henüz gelmemiş olmasının tedrisatın iyi yürütülememesine sebep olduğu anlatılmış ve yeni muallimenin süratle mektebe gönderilmesi arz olunmuştur.¹⁰² Bu telgrafın gönderilmesinden bir hafta sonra Naciye Hanım işe başlamıştır. Naciye Hanım'ın Samsun Kız Rüşdiyesi Müdiresi Gülnar Hanım ile 1908 yılında becayişi yapılmıştır. ¹⁰³ Fakat Gülnar Hanım sağlık sorunlarını öne sürerek Sivas'ın havasıyla uyuşamayacağını belirtmiş ve

⁹⁴ Seyit Taşer, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Öğretmen Yetiştiren Kurumlarda Eğitim Yönetim ve Denetimi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2010, s. 221.*

⁹⁵ BOA. MF. İBT., 104/101, 18 Eylül 1317 (1 Ekim 1901)

⁹⁶ BOA. MF. MKT., 584/18, 6 Ağustos 1317 (19 Ağustos 1901).

⁹⁷ BOA. MF. MKT., 584/18, 16 Ağustos 1317 (29 Ağustos 1901).

⁹⁸ BOA. MF. MKT., 584/18, 17 Ağustos 1317 (30 Ağustos 1901).

⁹⁹ BOA. MF. MKT., 584/18, 6 Eylül 1317 (21 Ağustos 1901).

¹⁰⁰ BOA. MF. MKT., 693/2, 10 Mart 1319 (23 Mart 1903).

¹⁰¹ BOA. MF. MKT., 771/77, 17 Nisan 1320 (1 Mayıs 1904).

¹⁰² BOA. MF. MKT., 771/77, 8 Nisan 1320 (21 Nisan 1904).

¹⁰³ BOA. MF. MKT., 1080/21, 14 Kanunievvel 1324 (27 Aralık 1908).

tayinin durdurulmasını istemiştir.¹⁰⁴ Bunun üzerine Naciye Hanım Sivas'taki görevine 25 Nisan 1910 tarihindeki istifasına kadar devam etmiştir.¹⁰⁵

Naciye Hanım şimdiye kadar müdireliğe atananlardan farklı olarak nakış muallimeliği yapmamıştır.¹⁰⁶ Bu muallime de nakış muallimeliği görevini diğer müdireler gibi üstlenmek istemiştir. Fakat bu istek öğrenci sayısının fazlalığı dolayısıyla müdirelik görevinin aksamasına sebep olabileceğinden kabul edilmemiştir.¹⁰⁷

Naciye Hanım'ın istifasının ardından müdirelik görevini vekaleten Saniye Hanım yürütmüştür.¹⁰⁸ Bu göreve okulun kendi mezunlarından olan ikinci muallimesi Feride Hanım'ın terfien atanması talep edilmişse de okul müdürlükleri için Darülmualimâtтан mezun olma şartı arandığı belirtilerek istek reddedilmiştir.¹⁰⁹ Yeni dönemde okula Denizli Kız Rüşdiyesi müdiresi Lütfiye Hanım atanmıştır. Lütfiye Hanım Darülmualimâtтан 1906 yılında iyi derecede mezun olmuştur. Denizli'de görev yaparken istifa etmesinin ardından Sivas'taki göreve talip olarak eğitim hayatına geri dönmek istemiştir.¹¹⁰ Bu talebi kabul edilen Lütfiye Hanım'ın 17 Eylül 1910 tarihinde Sivas'a ataması yapılmıştır.¹¹¹ Muallime bundan yaklaşık bir buçuk ay sonra 30 Ekim'de görevine başlamıştır.¹¹²

Kız rüşdiyelerine Darülmualimât mezunlarının atanmasıyla ilgili bir düzenleme yapılmıştır. Fakat düzenleme, yeterli mezun verilemediği için uygulanamamıştır. Öğretmen ihtiyacın karşılanabilmesi için farklı uygulamalar devreye sokulmuştur. Keza öğretmen olmadığı halde İstanbul'dan gelen rüşdiye eğitilmiş hanımlar veya taşradaki rüşdiyelerden mezun öğretmenlik yapabilecek vasıflara sahip kızlar rüşdiyelere tayin edilmişlerdir.¹¹³ Sivas Kız Rüşdiyesinde de böyle bir uygulama yapılmıştır. Yukarıda da bahsedildiği gibi Naciye Hanım'a verilmeyen nakış dersleri için yeni bir muallimenin atanması daha uygun bulunmuştur. Sivas Kız Rüşdiyesinden mezun olan bir öğrenci olan Hatice Hanım'ın bu işe uygun bulunup göreve başlatıldığı merkeze bildirilmiştir.¹¹⁴ Bunun üzerine Hatice Hanım'ın işe başlatılma konusu Nezaretçe değerlendirilmiştir. Bu muallimenin memuriyetinin tasdikinde okulundan birincilikle mezun olmasının etkisi vardır. Çünkü Nezaret Hatice Hanım'ın bu özelliğine vurgu yaparak memuriyetini onaylamıştır. Hatice Hanım mektebin ilk öğrencilerinden olup rüşdiyeden 1900 yılında mezun olmuştur. Rüşdiyenin eğitim süresi göz önüne alındığında bu muallimenin yaşı çok genç olmalıdır. Genç yaşında bu hizmete Nezaretçe layık görülmüştür. Hatice Hanım 13 Eylül 1904 tarihinde nakış muallimeliği görevine başlamış¹¹⁵ memuriyeti ise kesin olarak 4 Nisan 1905

¹⁰⁴ BOA. MF. İBT., 222/37, 29 Kanunisanı 1324 (11 Şubat 1909).

¹⁰⁵ BOA. MF. İBT., 278/8, 20 Mayıs 1326 (2 Haziran 1910).

¹⁰⁶ BOA. MF. MKT., 771/77, 17 Nisan 1320 (1 Mayıs 1904).

¹⁰⁷ BOA. MF. İBT., 146/115, 2 Mayıs 1320 (15 Mayıs 1904).

¹⁰⁸ BOA. MF. İBT., 285/70, 16 Eylül 1326 (29 Eylül 1910).

¹⁰⁹ BOA. MF. İBT., 278/8, 2 Mayıs 1326 (15 Mayıs 1910).

¹¹⁰ BOA. MF. İBT., 308/24, 26 Ağustos 1326 (8 Eylül 1910).

¹¹¹ BOA. MF. İBT., 308/24, 22 Kanunievvel 1326 (8 Ocak 1911).

¹¹² BOA. MF. İBT., 308/24, 23 Teşrinievvel 1326 (5 Kasım 1910).

¹¹³ Erdem, II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi, s. 184.

¹¹⁴ BOA. MF. MKT., 854/59, 31 Ağustos 1320 (13 Eylül 1904).

¹¹⁵ BOA. MF. MKT., 854/59, 13 Kanunievvel 1320 (26 Aralık 1904).

tarhinde onaylanmıştır. Bu vazifeden aldığı maaş ise 120 kuruştur. Yalnız maaşı memuriyeti onaylandıktan sonra 100 kuruş olarak düzenlenmiştir.¹¹⁶ Hatice Hanım 1909 yılına kadar görevini başarıyla sürdürmüştür. Fakat bu yıl maârif müdürü tarafından baskıya uğramıştır. Maârif müdürü kendi hanımını bu mektepte nakış muallimesi yapmak istediği için Hatice Hanım'ın işini yapmasına engel olmaya çalışmıştır. Gençecik yaşında yetim kalmış bu vazifesinden aldığı az maaşla üç kız kardeşi ve annesine bakan Hatice Hanım çektiği sıkıntıları ve maruz kaldığı baskıyı anlatan bir şikâyet dilekçesini Maârif Nezaretine göndermiştir.

Bu dilekçede Hatice Hanım dilekçesine rüşdiyenin nakış muallimesi olduğunu, yetim ve kimsesiz bir kız olduğunu belirterek başlamıştır. Muallimenin 100 kuruş maaşıyla annesi ve üç kız kardeşinin geçimini sağladığını anlatmıştır. Fakat bu başarılarına rağmen maârif müdürünün diğer muallimeler gibi onun ev işlerine yardım etmediği için kendisine gönül koyduğunu belirtmiştir. Maârif müdürü kendi hanımını okulda nakış muallimesi yapmak istediği için kendisine türlü iftiralar attıklarını ve müdürün hanımının okuldaki öğrencileri de muallimeye karşı doldurduklarını ifade etmiştir. Böylelikle maârif müdürü işi bırakması için muallimeyi zorlamıştır.¹¹⁷

Bu olayların ardından Hatice Hanım Sivas Hacı Zahid İnas İbtidaiyesine birinci muallime olarak tayin edilmiştir. Bu okulda 1 yıl çalıştıktan sonra Hatice Hanım Sivas Kız Rüşdiyesindeki nakış ustalığı görevine geri dönmek istemiştir. Bu isteğinin kabul edilip edilmediğine dair bir bilgiye rastlanmamıştır.¹¹⁸

Okulun açılışından beri üçüncü muallimelik görevini yürüten Züleyha Hanım'ın tahminen 1906 yılında vefat etmesinin ardından boş kalmıştır. Bu durumun Nezarete bildirilmesi üzerine yeni bir muallimenin imtihanla belirlenmesi için Sivas Maârif Müdürlüğü'ne bir yazı gönderilmiştir.¹¹⁹ Bunun üzerine yeni bir üçüncü muallimenin okula tayin edilmesi için sınav yapılmıştır. Yapılan bu sınavda muallime adayı Feride Hanım'a tarih, coğrafya, hesap gibi derslerden çeşitli sorular sorulmuştur. Muallime adayının verdiği cevaplar yeterli bulunmuş ve açık olan üçüncü muallimeliğe tayin edilmesi için Maârif Nezaretine başvurulmuştur.¹²⁰ Memuriyetinin nezaret tarafından da onaylanması üzerine muallimenin tayini yapılmıştır. İşe başlama tarihi kesin olarak bilinmeyen Feride Hanım Mart 1907- Temmuz 1908 tarihleri arasında yapılan yazışmalar sonucunda bu göreve atanmıştır. Bu görevden alacağı maaş muhasebe tarafından 120 kuruş¹²¹ olarak belirlenmişse de daha sonra maaşı 150 kuruşa çıkarılmıştır.¹²²

Sivas Kız Rüşdiyesininin nakış öğretmenliğini de genel olarak müdireler yapmıştır. Sadece nakış muallimeliği görevini yürüten Hatice Hanım

¹¹⁶ BOA. MF. MKT., 867/61, 2 Nisan 1321 (15 Nisan 1905).

¹¹⁷ BOA. MF. MKT., 1102/59, 27 Kanunievvel 1324 (9 Ocak 1909).

¹¹⁸ BOA. MF. İBT., 285/70, 16 Ağustos 1326 (29 Ağustos 1910).

¹¹⁹ BOA. MF. İBT., 177/20, 20 Mayıs 1322 (2 Haziran 1906).

¹²⁰ BOA. MF. MKT., 1063/71, 28 Kanunisani 1323 (10 Şubat 1908).

¹²¹ BOA. MF. MKT., 1063/71, 20 Mart 1323 (2 Nisan 1907). (Muhasebece tasdiki)

¹²² BOA. MF. MKT., 1065/53, 30 Haziran 1324 (13 Temmuz 1908).

olmuştur.¹²³ El hüneleri dersinde bunlardan başka halı dokuma dersi verildiği görülmektedir. Okulda bir halı şubesi açılmış ve bu şubelerde çeşitli halı muallimleri görev yapmıştır. Bunlar arasında, Öski Kadın, İsguhi Hanım ve Elbiz bulunmaktadır. Öski Kadın iyi bir halı ustası olmasına rağmen okulu aksatmış ve vazifesini iyi bir şekilde yerine getirmemiştir. Öğrencilere karşı olan tutumunda da sıkıntılar yaşanınca uyarılmış ve hatta bu hareketlerinden vaz geçmesi için maaşından kesinti yapılmıştır. Bunlara rağmen hal ve hareketlerinde ısrarcı olduğu için 2 Ekim 1903'te azledilmiştir.¹²⁴ Öski Kadın'ın yerine halı dokuma da mahareti meşhur olan Elbiz Kadın getirilmiştir. Elbiz 3 Ekim'de hemen halı ustalığı görevine başlamıştır.¹²⁵ Bu işte 7 yıla yakın rüşdiyede görev yaptıktan sonra halı dokumaya kabiliyeti olmadığı ileri sürülerek 26 Aralık 1909'da azledilmiştir. Yerine okulun eski halı ustası Öski kadın tekrar getirilmiştir. ¹²⁶ Bunun üzerine Elbiz Kadın kendisine haksızlık yapıldığını anlatmak için bir dilekçe yazmış ve göreve iade edilmesini talep etmiştir. Dilekçesinde halı dokumayı iyi bildiğinden bahsetmiş ve Hereke Fabrikası'nda¹²⁷ bile usta eğiticilik yaptığını anlatmıştır. Okul müdürü Naciye Hanım'ın kendisine iftira attığını, haksız yere suçladığını ifade ederek göreve iade edilmesini istemiştir.¹²⁸ Bu talebinin karşılık bulmadığı Öski Kadın'ın sonraki yıllarda okul belgelerinde yer alan mühründen anlaşılmaktadır.¹²⁹

Okulda yukarıda bahsedilen muallimleri dışında imtihan cetvellerindeki mühürlerden tespit edilen muallimleri de vardır. Bunlar üçüncü muallime Fatma Hanım, Dikiş Muallimesi Sanduht, Nakış Muallimesi Hidayet Hanım'dır.¹³⁰ Fatma Hanım'ın mührüne ilk olarak rastlanılan yıl 1910'dur.¹³¹ Bu muallimenin en az 3 yıldır bu okulda görev yaptığını söylemek mümkündür. Fakat hakkında herhangi bir tayin belgesi bulunmamaktadır. Son olarak da hülasa cetvellerinde Muavine Hidayet Hanım'ın personel arasında yer aldığı tespit edilmiştir.¹³²

Sivas Kız Rüşdiyesinin muallimler dışında okulda bir de hatt muallimi bulunmaktadır. Abdi Efendi'nin Kasım 1903 tarihinden sonra okulda göreve başladığı anlaşılmaktadır. Hatt muallimi hakkında bir güvenlik soruşturması yapıldıktan sonra bu göreve tayin edilmiştir. 80 kuruş maaşla 1908 yılında okulda görev yapmaktadır. Okulun tek erkek eğitimcisidir.¹³³

¹²³ Sâlnâme-i Vilâyet-i Sivas, 1907, s. 62.

¹²⁴ BOA. MF. İBT., 146/16, 29 Kanunievvel 1319 (11 Ocak 1904).

¹²⁵ BOA. MF. İBT., 142/103, 27 Kanunievvel 1319 (9 Ocak 1904).

¹²⁶ BOA. MF. İBT., 267/17, 4 Mart 1326 (17 Mart 1910).

¹²⁷ 1843' de Hereke'de açılan halı fabrikası zaman içerisinde halı dokuma sektörü için bir eğitim merkezi hâline gelmiştir. Bu sayede taşrada birçok halıcılık merkezi açıldı. Bunun yanı sıra Kız Sanayi Mektepleri ile Kız Rüşdiyelerinde yapılan halıcılık eğitimi de desteklendi. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Ata Yiğit, "19. Yüzyıl Osmanlı Halıcılık Eğitiminde Hereke Fabrika-ı Hümayunu Modeli", *Arş Dergisi*, S. 5, 2011, s. 136.

¹²⁸ BOA. MF. İBT., 267/17, 1 Şubat 1325 (14 Şubat 1910).

¹²⁹ BOA. MF. İBT., 266/95, 11 Mart 1326 (24 Mart 1910).

¹³⁰ BOA. MF. İBT., 456/1, 18 Eylül 1329 (1 Ekim 1913).

¹³¹ BOA. MF. İBT., 266/95, 16 Mart 1326 (29 Mart 1910).

¹³² BOA. MF. İBT., 126/100, 8 Teşrinievvel 1318 (21 Ekim 1902).

¹³³ BOA. MF. İBT., 201/115, 26 Kanunievvel 1323 (8 Ocak 1908).

	Muallimenin İsmi	Göreve Başlama Tarihi	Görevden Ayrılma Tarihi	Okuldaki Derecesi ve Görevi	Maaş	Ödül
	Makbule Hanım	24 Ekim 1894		Birinci Muallimelik ve Nakış Ustalığı	750 kuruş ¹³⁴	3. Dereceden Bir Şefkat Nişanı
	Remziye Hanım	19 Ağustos 1899		Birinci Muallimelik ve Nakış Ustalığı	660 kuruş ¹³⁵	
	Süheyla Hanım	Ağustos 1902 ¹³⁶	24 Ekim 1903	Birinci Muallimelik	660 kuruş ¹³⁷	3. Dereceden Bir Şefkat Nişanı
	Naciye Hanım	28 Nisan 1904	25 Nisan 1910	Birinci Muallimelik	540 kuruş	
	Lütfiye Hanım	4 Eylül 1326 ¹³⁸		Birinci Muallimelik	540 kuruş	
	Feride Hanım	13 Ocak 1894		İkinci Muallimelik	180 kuruş	Sanayi Madalyası
	Züleyha Hanım	24 Ocak 1894	1906 ¹³⁹	Üçüncü Muallimelik	120 kuruş	Sanayi Madalyası
	Feride Hanım	Temmuz 1908 ¹⁴⁰		Üçüncü Muallimelik	120 kuruş	
	Fatma Hanım	-		Üçüncü Muallimelik	-	
0	Hatice Hanım	13 Eylül 1904		Nakış Muallimeliğı	100 kuruş	
1	Öski Hanım	-	2 Ekim 1903	Halı Ustası	-	
2	İsguhi Hanım	-		Halı Muallimesi	-	

¹³⁴ 750 kuruşun 600 kuruşu birinci muallimelik, 150 kuruşu nakış muallimeliğı için tahsis edilmiştir.

¹³⁵ 540 müdürlük+ 120 nakış ustalığı maaşı

¹³⁶ İşe kesin olarak başlama tarihi yoktur.

¹³⁷ Birinci muallimelik ve nakış ustalığı toplam maaşıdır.

¹³⁸ Tayininin yapıldığı tarih.

¹³⁹ Züleyha Hanım bu yıl içerisinde vefat etmiştir.

¹⁴⁰ Bu tarihte göreve başladığı tahmin edilmektedir.

3	Elbiz Hanım	3 Ekim 1903	26 Aralık 1909	Halı Muallimesi	-	
4	Santuht Hanım	-		Dikiş Muallimesi	-	
5	Hidayet Hanım	-		Nakış Muallimesi	-	
6	Abdi Efendi	-		Hat Muallimi	80 kuruş	

Tablo 6: Sivas Kız Rüşdiyesinin Muallimleri

4. 2. Sivas Kız Rüşdiyesinin Başarılı Öğretmenleri ve Ödül

Eğitim ve çalışma hayatına katılmaya başlamalarıyla birlikte kadınlar sosyal ve ekonomik hayatta kendilerini göstermeye başlamışlardır. Bu gelişmelerle birlikte onlar da erkekler gibi ödüllendirilmişlerdir.¹⁴¹ Kadınların ödüllendirilmesine yönelik olarak ilk nişan II. Abdülhamid Dönemi'nde verilmiştir. Bu nişana “Şefkat Nişanı” adı verilmişti ve görevlerinde üstün başarı göstermiş kadınlar için tasarlanmıştır.¹⁴² “Şefkat Nişanı Nizamnamesi” 27.09.1878 yılında düzenlenmiştir. Bu nişan üç rütbeye ayrılmıştır. Nişan, güneş resmi üzerine kırmızı mineli ve beş köşeli bir yıldız olup yıldızın dış tarafında yeşil bir defne dalı vardır. Birinci ve ikinci rütbelerin defneleri üzeri zümrütle süslenmiş ve ortasının etrafındaki kırmızı mineli dairenin üzerinde “*insaniyet-i muavenet hamiyet*” kelimeleri yazılıdır. Bunun ortasında “*tuğra-ı şevket-i nâme-i hümayûn*” konulmuştur. Birinci rütbenin güneşi tamamı mücevherle bezenmiş ve ikinci rütbenin güneşi pırlanta ve altın ile süslenmiştir. Üçüncü rütbenin etrafı yine “*insaniyet-i muavenet-i hâmiyet*” kelimeleriyle çevrilmiş ve ortası gösterişli bir tuğra ile süslü, mineli ve beş köşeli bir yıldızdan ibarettir. Nizamnamede bu nişana layık görülecek kadınlar şöyle ifade edilmiştir: “*Şefkat nişanı muharebe zamanlarında olağanüstü dönemlerde özellikle övülmeye değer hizmetlerde bulunan vatan, devlet ve milletin menfaati ve selameti için muhtaç kişilere her ne suretle olursa olsun yardım eden ve bu gibi hallerde insanlığın ihtisası için varlığını ortaya koyup vatanının haysiyeti için çalışan kadınlara verildi*”¹⁴³

Sivas Kız Rüşdiyesinin bazı muallimleri de bu ödüle layık görülmüşlerdir. 13 Temmuz 1897'de görevinde gösterdiği üstün başarıdan dolayı Maârif Müdüriyeti tarafından Mabeyn-i Hümayûn Baş Kitabetine rüşdiyenin ilk müdiresi olan Makbule Hanım'a dördüncü dereceden bir şefkat nişanı verilmesi için başvurulmuştur. Bu nişanın Makbule Hanım'a verilmesi için Baş Kitabete gönderilen yazıda muallimeden büyük övgüyle söz edilmiştir. Darümuallimâtın yetiştirdiği en başarılı ve güçlü öğrencileri arasında yer aldığından bahisle öğrencilerin eğitiminde üstün başarı gösterdiği ahlakları

¹⁴¹ Namık Sinan Turan, “II. Abdülhamid Döneminde Diplomaside Sembolik Dil İnşasında Nişanın Yeri: Toplumsal Anlamda Ötekini Taltif Etmek ‘Şefkat Nişanı’”, (Ed. Ahmet Özcan), *Halil İnalçık Armağanı III*, Doğu Batı Yayınları, İstanbul 2017, s. 222.

¹⁴² İbrahim Artuk, “Nişan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 33, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, s. 155.

¹⁴³ Düstur, Tertip I, Cilt 4, s. 61-62.

üzerinde olumlu etkiler bıraktığı anlatılmıştır.¹⁴⁴ Makbule Hanım'ın genç yaşında üstün başarıyla mezun olup dönemin şartları düşünüldüğünde türlü sıkıntılarla başa çıkarak bir taşra mektebinde gösterdiği başarı karşılıksız bırakılmamış ve Yıldız Sarayı Baş Kitabet Dairesi tarafından üçüncü dereceden bir şefkat nişanı kendisine ihsan edilmiştir.¹⁴⁵

Şefkat Nişanı alan diğer bir muallime de Süheyla Hanım'dır. Bu muallime hakkında hiç şikâyet olmamış ve ayrıca görevde bulunduğu süre içerisinde okulu iyi idare etmişti. Özellikle okulun halı ustası Öski Hanım ve diğer muallimeleriyle birlikte halı eğitiminde başarılı işler yapılmıştır. Halı derslerine başlanmasının üzerinden daha bir yıl bile geçmeden öğrenciler seccade dokumayı öğrenebilmişlerdir. Sivas Maârif Müdüriyeti bu başarının ödüllendirilmesini istemiştir.¹⁴⁶ Bunun sonucunda Süheyla Hanım'a üçüncü dereceden bir şefkat nişanına layık görülmüştür. İkinci Muallime Züleyha Hanım ve İkinci Muallime Feride Hanım'a ise halıcılık sanatında başarılı ve üstün hizmette bulunan kişilere verilen sanayi madalyası¹⁴⁷ layık görülmüştür.¹⁴⁸

Sonuç

XIX. yy'da II. Mahmud'un modern eğitim kurumları açılması için başlattığı süreç sonrasında erkek rüşdiyelerinin ardından 1859'da kız rüşdiyeleri de açılmıştır. Bu zamana kadar kızlar sıbyan mektebinden sonra okula devam etmemişlerdir. Önceleri İstanbul'da yaygın hale gelmeye başlayan kız rüşdiyeleri 1870'lerden sonra taşrada da yaygınlaşmaya başlanmıştır.

Sivas Kız Rüşdiyesinde görev alan birçok muallime olmuştur. Bu muallimeler zor şartlar altında oldukça başarılı olmuşlardır. İstanbul'dan bir taşra mektebine genç yaşlarında gelmişlerdir. İlk zamanlar birtakım problemleri öne sürerek görevden ayrıldıkları da görülmüştür. Kısa süre okulda görev yapmalarına rağmen öz veriyle çalıştıkları görülmüştür.

Darümuallimât mezunları arasından atanan birinci muallimleri dışında Sivas Kız Rüşdiyesinin kendi bünyesinden mezun olan muallimleri de olmuştur. Gerek okulun fiziki şartları gerekse dönemin sosyal, kültürel ve ekonomik şartları karşısında yılmadan mesleklerini severek yürütmüşlerdir. Bu gayretleri karşılıksız bırakılmamıştır ve taltiflere layık görülmüşlerdir.

Okulun öğrencileri genel olarak başarılı bir öğrenim hayatı geçirmişlerdir. Muallimelerin ve yerel halktan seçilen halı dokuma ustalarının gayretleriyle el sanatları konusunda başarılı işler yürütülmüştür. Özellikle halı dokuma konusunda ön plana çıkmışlardır. Bir taşra merkezinde zamanın zor şartları arasında açılan Sivas Kız Rüşdiyesi kızların eğitim ve toplum hayatına kazandırılmasının tipik bir örneğidir.

¹⁴⁴ BOA. Y. MTV., 161/51, 24 Haziran 1313 (24 Haziran 1897).

¹⁴⁵ BOA. İ. TAL., 115/52, 1 Temmuz 1313, (13 Temmuz 1897).

¹⁴⁶ BOA. MF. MKT., 693/2, 3 Şubat 1318 (16 Şubat 1903).

¹⁴⁷ Yiğit, "19. Yüzyıl Osmanlı Halıcılık Eğitiminde Hereke Fabrika-ı Hümayunu Modeli", s.136.

¹⁴⁸ BOA. MF. MKT., 693/2, 10 Mart 1319 (23 Mart 1903).

Kaynakça**Arşiv Vesikaları****Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı****Maârif Nezareti Mektubi Kalemi (MF. MKT)**

228/14, 1063/ 71, 310/51, 952/66, 401-61, 462/22, 584/18, 693/2, 771/77, 1080/21, 854/59, 867/61, 1102/59, 549/3, 1095/63, 340/46, 336/21, 490/32.

Maârif Nezareti İbtidaiye Kalemi (MF. İBT)

44/34, 48/100, 55/71, 556/1, 44/15, 122/15, 104/101, 222/37, 278/8, 146/115, 308/24, 177/20, 146/16, 142/130, 267/97, 266/95, 201/115, 122/48, 184/70, 456/1, 402/19, 285/70, 126/100.

İrade- Taltifat (İ.TAL)

115/52.

Yıldız- Mütenevvi Maruzat Evrak (Y.MTV)

161- 51.

Yıldız Esas Evrakı (Y. EE)

131/24.

Salnameler ve Düstur

Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umumiye (1316/1898). Mataa-i Amire.

Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umumiye (1317/1899). Mataa-i Amire.

Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umumiye (1318/1900). Mataa-i Amire.

Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umumiye (1321/1903). Mataa-i Amire.

Sâlnâme-i Vilâyet-i Sivas (1903).

Sâlnâme-i Vilâyet-i Sivas (1907).

DÜSTUR, Tertib I, C. 2.

DÜSTUR, Tertib I, C. 4.

Araştırma ve İnceleme Eserler

AKYÜZ, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, Pegem Akademi, Ankara 2008.

ALTIN, Hamza, "Osmanlı Eğitim Tarihinde Darümuallimât (Açılışı ve Gelişim Süreci)", *Akademik Matbuat*, 1/1, ss. 20- 37.

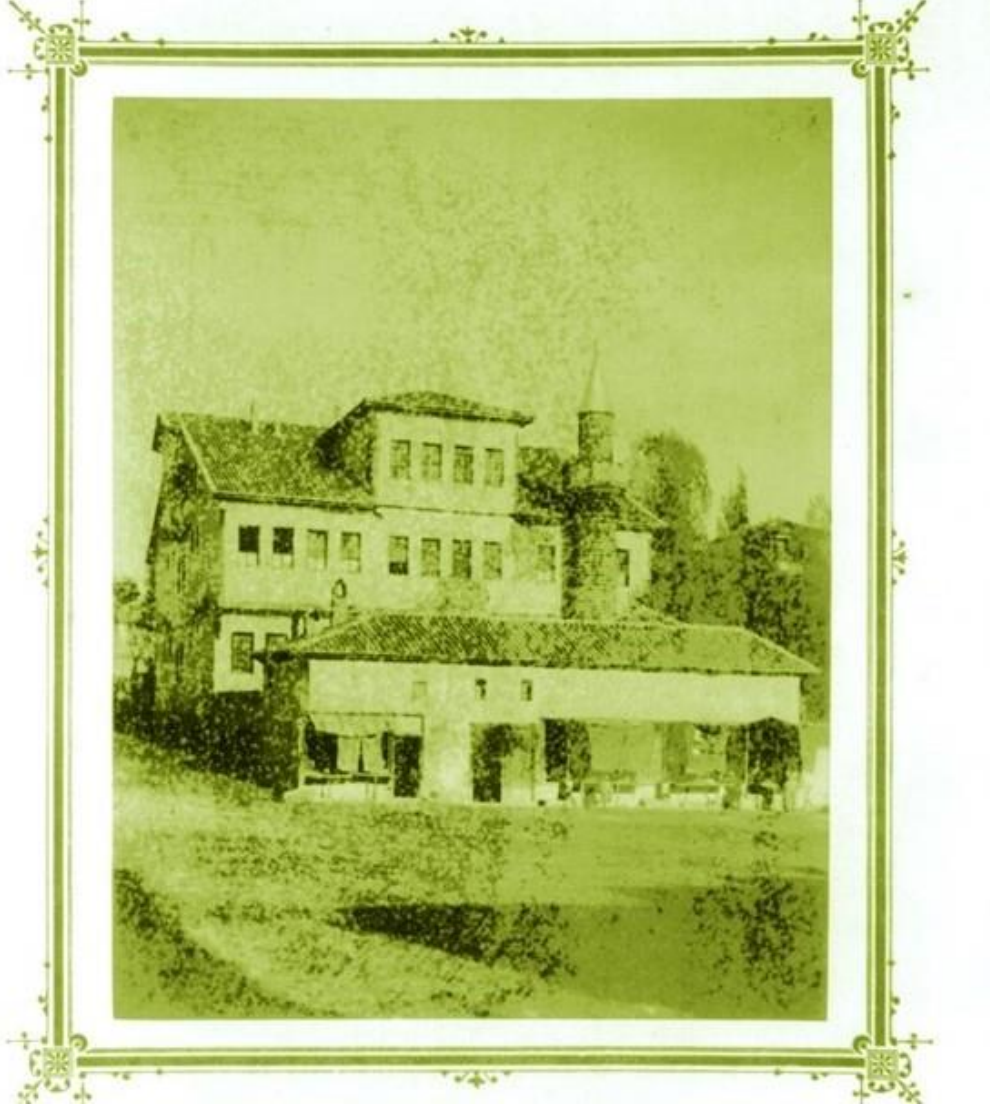
ARTUK, İbrahim, "Nişan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 33, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, S. 154-156.

ÇAKMAK Biray- Buket Gökçeoğlu, Milas Kazası Erkek Rüşdiyesi, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 25, Ankara 2016, ss. 41-64.

- DEMİREL Muammer, “Türk Eğitiminin Modernleşmesinde Rüşdiye Mektepleri”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 64-93.
- ERDEM, Yasemin Tümer, *II. Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Kızların Eğitimi*, TTK, Ankara 2013.
- ERGİN, Osman Nuri, *Türk Maârif Tarihi*, Eser Matbaası, İstanbul 1977.
- DEMİREL, Ömer, *Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü*, TTK, Ankara 2000.
- KODAMAN, Bayram, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, TTK, Ankara 1991.
- MERT, Talip, Sivas’ta Çağdaş Eğitime İlk Adım Sivas Rüşdiyesi, *Hayat Ağacı Dergisi*, S. 13, Sivas 2009.
- ÖZALP Reşat-Aydoğan Ataünal, *Türk Milli Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilatı*, MEB Basımevi, İstanbul 1977.
- ÖZTÜRK, Cemil, “Darülmualimât”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 8, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, ss. 459-550.
- ÖZTÜRK, Cemil, “Rüşdiye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 35, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2008, ss. 300-303.
- ŞAHİN, Ayşegül Altınova, Osmanlı Devleti’nde Rüşdiye Mektepleri, TTK, Ankara 2018.
- ŞAHİN, Salih, “II. Abdülhamit’in İradesiyle Hazırlanan Sivas Raporu”, *Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri*, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, C. 1, Sivas 2007.
- ŞANAL, Mustafa, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Kız Öğretmen Okulunun (Darülmualimât) Kuruluşu, Okutulan Dersler ve Kapatılışı (1870-1924)”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Araştırmaları ve Uygulamaları Merkezi Dergisi*, S. 26, Ankara 2009, ss. 221-244.
- TAŞER, Seyit, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Modernleşme Sürecinde Öğretmen Yetiştiren Kurumlarda Eğitim Yönetim ve Denetimi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2010.
- TURAN, Namık Sinan, “II. Abdülhamid Döneminde Diplomaside Sembolik Dil İnşasında Nişanın Yeri: Toplumsal Anlamda Ötekini Taltif Etmek ‘Şefkat Nişanı’”, (Ed. Ahmet Özcan), *Halil İnalçık Armağanı III*, Doğu Batı Yayınları, İstanbul 2017. ss. 216- 245.
- TÜRK, İbrahim Caner- Mine Çağrı, “1869 Maârif-i Umumiye Nizamnamesi ve Türk Eğitim Tarihindeki Yeri”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*”, 4/11, 2017, ss. 62-75.
- ÜNAL, Uğur, *II. Meşrutiyet Öncesi Osmanlı Rüşdiyeleri (1897-1907)*, TTK, Ankara 2015.
- YİĞİT, Ali Ata, 19. Yüzyıl Osmanlı Halıcılık Eğitiminde Hereke Fabrika-ı Hümayunu Modeli, *Arış Dergisi*, S. 5, 2011, 136-143.

Ekler

Ek 1: Sivas Kız (İnas) Rüşdiyesinin Fotoğrafi¹⁴⁹

Ek 2: Sivas İnas Rüşdiyesi Öğrencilerin Sene Sonu Genel Sınav Notlarını Gösteren Cetvel¹⁵⁰ (Öğrencilerin İsimleri: Hatice, Gonca, Sariye, Remziye, Behire, Sadiye, Hatice, Kevser, Ayşe, Zehra, Hatun, Şaziye, Mevlüde, Hatice, Saniye, Makbule, Şükriye, Gülbeyaz, Zehra, Fatma)

¹⁴⁹ Mert, "Sivas'ta Çağdaş Eğitime İlk Adım Sivas Rüşdiyesi", s. 4.

¹⁵⁰ BOA. M F. İBT., 402/19, 26 Haziran 1328 (9 Temmuz 1912).

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

سیدلی انان کتبه رشیدیہ ۱۲۷۰ھ ۱۸۵۴م سنہ میں عثمانی عہد میں جاری ہے۔

رشیدہ الرشیدیہ

نمبر	مکتبہ	زبان	علم	کتاب	تاریخ	مکتبہ	تاریخ	مکتبہ	تاریخ	مکتبہ	تاریخ	مکتبہ	تاریخ	مکتبہ	تاریخ
۱	عربی	۸	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰
۲	فارسی	۸	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰
۳	عربی	۸	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰
۴	عربی	۸	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰
۵	عربی	۸	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰
۶	عربی	۸	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰
۷	عربی	۸	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰
۸	عربی	۸	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰
۹	عربی	۸	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰
۱۰	عربی	۸	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰
۱۱	عربی	۸	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰

رشیدہ الرشیدیہ

نمبر	مکتبہ	زبان	علم	کتاب	تاریخ	مکتبہ	تاریخ	مکتبہ	تاریخ	مکتبہ	تاریخ	مکتبہ	تاریخ	مکتبہ	تاریخ
۱۲	عربی	۸	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰
۱۳	عربی	۸	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰
۱۴	عربی	۸	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰
۱۵	عربی	۸	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰
۱۶	عربی	۸	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰
۱۷	عربی	۸	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰
۱۸	عربی	۸	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰

اکلا امتحان شدی

نمبر	مکتبہ	زبان	علم	کتاب	تاریخ	مکتبہ	تاریخ	مکتبہ	تاریخ	مکتبہ	تاریخ	مکتبہ	تاریخ	مکتبہ	تاریخ
۱۹	عربی	۸	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰
۲۰	عربی	۸	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰
۲۱	عربی	۸	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰
۲۲	عربی	۸	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰
۲۳	عربی	۸	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰
۲۴	عربی	۸	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰
۲۵	عربی	۸	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰
۲۶	عربی	۸	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰
۲۷	عربی	۸	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰
۲۸	عربی	۸	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰

MF.İBT 402/19

MF.İBT.00402